

... Πάτσο κλώτσο να γυρίσει, παραμύθι ν' αρκινήσει...

της Ανθής Πέτσα-Σαββίδου

Η Κυθρέα και η πλούσια λαογραφική παράδοσή της βρέθηκε στο προσκήνιο και μονοπόλησε το ενδιαφέρον του νεαρού θεατρόφιλου κοινού. Αφορμή αυτή τη φορά η τιμητική επιλογή ενός κυπριακού λαϊκού παραμυθιού από την Κυθρέα, που ο Νέαρχος Κληρίδης διέσωσε μέσα από την έρευνα, συλλογή και δημοσίευση των Κυπριακών Παραμυθιών του.

Η Παιδική Σκηνή του ΘΟΚ παρουσίασε τον Οκτώβρη την παράσταση «Τ' αθάνατο νερό» σε σκηνοθεσία-διδασκευή Τάσου Ράτζου. Η παράσταση περιλάμβανε ένα ελληνικό και ένα κυπριακό λαϊκό παραμύθι. Το πρώτο παραμύθι από την ελληνική παράδοση ήταν η «Μυλωνού», το οποίο πρωτοεκδόθηκε στα 1895 στη Νάξο και το δεύτερο η «Καστανομαηλιά», από την κυπριακή παράδοση και συγκεκριμένα από την Κυθρέα.

Θεματικός πυρήνας των δυο παραμυθιών η πίστη και η αγάπη, το φανταστικό, το ταξίδι. Ο βασιλιάς, η μυλωνού, το βασιλόπουλο, η καστανομαηλιά, η μάγισσα, η παραμυθού, ιδανικοί ήρωες ξεπηδούν ορμητικά από τη λαϊκή μας παράδοση, ταξιδεύοντάς μας στον μαγικό κόσμο του ονείρου, συνθέτοντας έτσι μια ατμοσφαιρική παράσταση για τα παιδιά αληιά και για όσους νιώθουν παιδιά.

Η αναφορά στην Κυθρέα και στα παραμύθια της μου κέντρισε το ενδιαφέρον για να ασχοληθώ τόσο με το περιεχόμενο του παραμυθιού όσο και με την ίδια την Κυθρεώτισσα «παραμυθομάνα», καθώς στη φαντασία μου έπαιρνε τη μορφή μιας καλοστεκούμενης καλοκάγαθης γερόντισσας. Που κάθεται υπομονετικά με μαζεμένα γύρω της τα δικά της εγγόνια αληιά και τα άληια γειτονόπουλα και μεταμορφώνει το θρόισμα των «καβατζιών» σε περάσματα νεράιδων και το γαργάρισμα των νερών στο αυλάκι και στις χαραγιάδες σε συνομιλίες της βασιλοπούλας και του φτωχού παλικαριού.

Πόσες φορές άραγε ο γεροπλάτανος και ο κάθε πλάτανος της Κυθρέας δεν θα άκουσε το ... «πάτσο-κλώτσο να γυρίσει, παραμύθι ν' αρκινήσει»;

Όταν ο Νέαρχος Κληρίδης αλώνιζε πραγματικά την Κύπρο καταγράφοντας τον πλούσιο λαογραφικό θησαυρό της δεν ήταν δυνατό να μην επισκεφθεί και το πλούσιο κεφαλοχώρι της Κυθρέας όπου, όπως φαίνεται, οι κάτοικοι τον εμπιστεύτηκαν και του αφηγήθηκαν παραμύθια, ποιήματα, παραδόσεις και θρύλους που γνώριζαν και όπως αυτά «κληρονομούνταν» από στόμα σε στόμα.

Ο Ν. Κληρίδης άρχισε από το 1925 μέχρι το 1954 να κυνηγά κάθε ευκαιρία που μπορούσε να του παρουσιαστεί για την καταγραφή κάποιου παραμυθιού, πολλές δε φορές δεν περίμενε να του παρουσιαστεί μια ευκαιρία αληθιά την δημιουργούσε ο ίδιος, όταν ένωθε πως είχε μπροστά του άνθρωπο του λαού που είχε ξεχωριστό αφηγηματικό ή ότι βρισκόταν μπροστά σε κάποιο καλό παραμυθά. Τότε μεταχειριζόταν κάθε μέσο ώστε να πετύχει τον σκοπό του, να τον καταφέρει να αρχίσει. Έτσι κατάφερε να καταγράψει παραμύθια από το στόμα 19 αντρών και 14 γυναικών από διάφορες περιοχές.

Και περιποιεί τιμή για την Κυθρέα το ότι ανάμεσα σε «χαρισματικούς και αφηγηματικούς» κατά τον κο Κληρίδη, βρίσκονται δύο «παραμυθάδες» της Κυθρέας, ο Πετράκης Λουκαΐδης (ο Πετράτζιης) και η Ευδοκία Ιακωβίδου, των οποίων τα παραμύθια και τις αφηγήσεις ο Νέαρχος Κληρίδης περιέλαβε στη συλλογή του.

Το παραμυθένιο και συνέχεια εναηθασσόμενο ανάηογα με τις εποχές του χρόνου τοπίο, η πηούσια και πυκνή βλάστηση, το ψηηό βιοτικό περιβάηηον, ο συγχρωτισμός και η συνάφεια των κατοίκων της Κυθρέας με άηηα ήηη και συνήθειες εμπηούτιζαν τις γνώσεις και ανέπτυσσαν τη φαντασία των κατοίκων της. Η ζωή δίηηα σε έναν καθαμιώνα ή σε ένα πυκνοφυτεμένο ηιοχώρι ή το πέρασμα δίηηα από τη φτερωτή του μύηου μεσ' τ' άγρια μεσάνυχτα με το σκοτάδι να προκαηεί δέος και ανατριχίηα κέντριζαν και εξήηταν τη φαντασία. Για να ηηαστούν στη σφαίρα του πραγματικού παραμύθια για τους κακούς δράκους και σε αντίποδα για τις καηές και όμορφες ανεράδες.

Έτσι το κυθρεώτικο τοπίο γινόταν ερέθισμα, έναυσμα και εργαηείο για τη δημιουργία ή την ανάηηαση και παραηηαγή ενός μύηου ή παραμυθιού. Για να το διηγηθούν μετά οι παραμυθάδες τα δροσερά βραδάκια του καηοκαιριού ή τις κρύες νύχτες του χειμώνα στα Κυθρεωτόπουηα που μαζεύονταν γύρω τους και κρέμονταν από το στόμα τους. Δεν βαριόντουσαν όσες φορές και αν άκουαν το ίδιο παραμύθι, αφού τα χαρισματικά αυτά άτομα με ευφράδεια ηόγου και διανθισμένη φαντασία μονοπηηούσαν την προσοχή και απογείωναν τη φαντασία τους.

Όμως παραμύθια δεν άκουγαν μόνο οι μικροί αηηά και οι μεγάηοι. Ανάηογα με το περιεχόμενό τους (επεισοδιακά, ευτράπηηα, μιηηωμένα κηη.) είχαν την τιμητική τους είτε στην εποχή του θερισμού των σιτηρών ή των εηιών, είτε όταν ξεκοκκόνιζαν το βαμβάκι. Στις συναναστροφές ακόμα των γειτόνισσων, ή το βράδυ γύρω από τη «νησιά» με τη γιαγιά, ή στο καφενηείο του χωριού κατά τις εργάσιμες ημέρες μεταξύ των γέρων θαμώνων που καθόντουσαν άπραγοι.

Το παραμύθι ήταν ο έξυπνος τρόπος για να μη νυστάξουν οι Κυθρεώτες στο βραδυνό «διάηεγμα» των εηιών.

*Η οικογένεια της Ευδοκίας Ιακωβίδου.
Μιχάλης Καφατάρης σύζυγος, παιδιά: Ευέλθων, Αρτεμισία και Χρυσταλλού,
νήπιο: πιθανόν φιλικής οικογένειας.
(Φωτογραφία από κα Χρήση Ρένου Ιακωβίδη)*

Φέρνουν στο σπίτι τη σοδειά, που σε σωρούς στοιβάζουν
 πασίχαροι κι ολιόγελοι, πανέτοιμοι ν' αρχίσουν
 το διάλεγμα, το χώρισμα, που θα κρατήσει νύχτες,
 νύχτες γιομάτες μ' όμορφους, με μαγεμένους μύθους...

Τα παραμύθια έδιναν και έπαιρναν έξω από τους μύλους της Κυθρέας κατά κύριο λόγο από τους ξενοχωρίτες που περίμεναν «νεπέτι» για το δικό τους άλεσμα. Συνήθως οι μυλωνάδες τους κρατούσαν συντροφιά και τους διηγούνταν παραμύθια και ανέκδοτα αληθιά και κημούς και βάσανα:

Μέρες και νύχτες μένουνε στους μύλους απαλήτες
 προσμένοντας μ' υπομονή τ' άλεσμα του να πάρουν.
 Κείνες τις νύχτες τις μακρές ανθεί το παραμύθι,
 το παραμύθι που χαρά και βάλισαμο σκορπίζει
 στις κουρασμένες τις ψυχές και τις παραμυθάει.

Όραίες πρέπει να ήταν οι σκηνές με τις γυναίκες που στη διάρκεια της αναμονής για να αλέσουν, «έκλωθαν μαηλίν με το αδράχτι για να μίν ξαρκούν», ενώ ταυτόχρονα παρακοιλουθούσαν παραμύθια για να κυλιά ευχάριστα η ώρα.

Ήταν ακόμα το καθημερινό «ποσκόλιο των μωρών» που δεν πήγαιναν σχολείο, στις ατέλειωτες ώρες που η γιαγιά τα είχε υπό την ευθύνη της όταν οι γονείς έβγαιναν στα χωράφια για δουλειές.

Την «Καστανομαηλοούσα» που ο Ν. Κληρίδη, κατέταξε στην κατηγορία των διηγήσεων με δράκους, αφηγήθηκε, σε ηλικία 75 χρόνων όπως σημειώνει ο ίδιος ο Ν. Κληρίδης χωρίς όμως να αναφέρεται πουθενά η χρονολογία αφήγησης, η Ευδοκία Ιακωβίδου, από τον Άγιο Ανδρόνικο Κυθρέας.

Η «παραμυθού» Ευδοκία Ιακωβίδου ήταν κόρη του Ζαχαρκά και της Χρυσταηλούς και αδελφή του Θεόδουλου (Θεοδή) που παντρεύτηκε την Στυλιανή (κόρη του Χριστόδουλου Διάκου και της Χατζημαρίτσας). Η Ευδοκία παντρεύτηκε τον επίσης Κυθρεώτη Μιχάλη Καφατάρη και είχαν το σπιτικό τους κοντά στον Άγιο Ανδρόνικο, όπου σήμερα βρίσκεται το σπίτι της κόρης τους Χρυσταηλούς του Καττάμη..

Παιδιά του Μ. Καφατάρη και της Ευδοκίας η Αρτεμισία (1896) που παντρεύτηκε τον Στυλιανό Αθανασιάδη από τη Χρυσίδα. Παιδιά του Αθανασιάδη και της Αρτεμισίας η Χρίστα (Σάββα Χριστίδη), ο Μίκης, η Ευδοκούλη (Αντρέα Φιλιππίδη) και ο Χαρίλαος.